

03

ได้รับบทความ : 03/04/2567 | แก้ไขบทความ : 11/06/2567 | ตอบรับบทความ : 21/06/2567
Received : 03/04/2024 | Revised : 11/06/2024 | Accepted : 21/06/2024

**บทบาท ผลกระทบ และบทเรียน
ของกลุ่มละครชุมชนก๊ับไฟ จังหวัดเชียงใหม่
ในการใช้ละครเพื่อการเรียนรู้และการเสริมพลัง
ระหว่างปี 2539-2564**

**Roles, Impacts and Lessons-Learned
of Gabfai Community Theatre Group
of Chiang Mai Province in Using Theatre
for Learning and Theatre of Empowerment
between 1996-2001**

ภาสกร อินทุमार
Pasakorn Intoo-marn

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์าวิชาการละคอน คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

¹ Assistant Professor, Dr., Department of Drama, Faculty of Fine and Applied Arts Thammasat University/
(E-mail address : pintoomarn@gmail.com)

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “บทบาท ผลกระทบ และบทเรียนของกลุ่มละครชุมชนก๊ับไฟ จังหวัดเชียงใหม่ ในการใช้ละครเพื่อการเรียนรู้และการเสริมพลัง ระหว่างปี 2539-2564” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทและผลลัพธ์ของกลุ่มละคร ตลอดจนสังเคราะห์องค์ความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติของกลุ่มละครชุมชนก๊ับไฟ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผ่านการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์เชิงลึกของผู้ก่อตั้งกลุ่มละคร เจ้าหน้าที่ อาสาสมัคร และอดีตอาสาสมัครของกลุ่ม

ผลการวิจัยพบว่า “กลุ่มละครชุมชนก๊ับไฟ” เป็นกลุ่มละครที่ใช้แนวทาง “ละครประยุกต์” (Applied Theatre) เพื่อสร้างกระบวนการการขับเคลื่อนและสร้างการเปลี่ยนแปลง โดยเน้นกระบวนการทำงานที่เสริมสร้างพลังให้กับชุมชน การให้ผู้คนในชุมชนมีบทบาทและได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้พวกเขาเกิดความรู้สึกมีคุณค่า และต่อยอดไปสู่จุดเปลี่ยนที่สำคัญ ซึ่งก็คือการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมใน 3 ระดับ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงระดับบุคคล การเปลี่ยนแปลงระดับชุมชน และการเปลี่ยนแปลงระดับนโยบาย

คำสำคัญ : กลุ่มละครชุมชนก๊ับไฟ, ละครประยุกต์, เสริมพลัง

Abstract

The research titled “The Role, Impact, and Lessons of the Gabfai Community Theatre Group in Chiang Mai in Using Theatre for Learning and Empowerment Between 1996 and 2021” aims to study the role and outcomes of the theatre group, as well as synthesize the knowledge generated from the group's practices. The study uses a qualitative research method, which includes reviewing related documents and conducting in-depth interviews with the founders, staff, volunteers, and former volunteers of the group.

The findings of the research reveal that the "Gabfai Community Theatre Group" is a theatre group that employs the approach of "Applied Theatre" to drive processes and create change, focusing on empowerment within the community. It emphasizes creating opportunities for people in the community to participate in various activities, allowing them to feel valued, which leads to significant changes. These changes include attitude transformation and behavior adjustments on three levels: individual level, community level, and policy level.

Keywords : Gabfai Community Theatre Group, Applied Theatre, Empowerment

บทนำ

กลุ่มละครชุมชนก๊ับไฟ (Gabfai Community Theatre Group) เดิมชื่อ โครงการละครชุมชน (Community Theatre Project) ก่อตั้งขึ้นในปี 2539 ณ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดย คุณอัมรินทร์ เปล่งรติมี เป็นกลุ่มละครที่มีบทบาทในการใช้ละครเร่ (street theatre) กระบวนการ และกิจกรรมทางการละคร (theatre processes and activities) รวมทั้งการอบรมเชิงปฏิบัติการทางการละคร (theatre workshop) ในการสร้างการเรียนรู้และเสริมพลังให้กับกลุ่มคนและชุมชนต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย เนื่องจากผู้ก่อตั้งเคยเป็นเจ้าหน้าที่ของกลุ่มละครมะขามป้อม มูลนิธิสื่อชาวบ้าน ที่ใช้ละครในการสร้างการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลง ผู้ก่อตั้งจึงมีประสบการณ์จากการทำงานร่วมกับกลุ่มละครมะขามป้อมมาอย่างยาวนานก่อนจะแยกตัวมาตั้งโครงการละครชุมชนที่จังหวัดเชียงใหม่ ในช่วงเริ่มแรกโครงการละครชุมชนมุ่งเน้นการสร้างละครเร่เพื่อแสดงในชุมชนภาคเหนือเป็นหลัก โดยละครเร่เรื่องแรกของโครงการเป็นละครเพื่อรณรงค์ป้องกันการ “ตกเขียว” ที่เกิดขึ้นกับเด็กสาวในพื้นที่ภาคเหนือ โดยในกระบวนการสร้างละครนั้น โครงการได้ประกาศรับสมัครเยาวชนในจังหวัดเชียงใหม่เข้ามาเป็นอาสาสมัครเพื่อฝึกการแสดงและการสร้างละคร แล้วจึงผลิตละครเร่แสดงในชุมชนต่าง ๆ ทุกวันนี้ อาสาสมัครในยุคแรกบางคนได้กลายเป็นเจ้าหน้าที่ของโครงการฯ บางคนก็ได้ตั้งกลุ่มละครของตนเอง (กลุ่มละครก๊ับไฟ, 2554)

หลังจากโครงการได้ผลิตละครเร่มาระยะหนึ่ง โครงการก็ได้เปลี่ยนชื่อจากโครงการละครชุมชนมาเป็นกลุ่มละครชุมชนก๊ับไฟ ทั้งนี้ คำว่าก๊ับไฟเป็นภาษาถิ่นเหนือ มีความหมายว่าไม่ขีดไฟ ซึ่งการที่กลุ่มละครใช้คำนี้มาตั้งเป็นชื่อนอกจากเพราะเป็นคำในภาษาถิ่นเหนืออันเป็นพื้นที่ของการก่อเกิดกลุ่มละครแล้วนั้น กลุ่มละครยังต้องการสะท้อนจุดยืนของตนเองในฐานะเป็นผู้จุดไฟเพื่อส่องสว่างให้กับชุมชนและสังคม จุดยืนนี้ได้สะท้อนให้เห็นในบทบาทตลอดเวลากว่า 20 ปี ของการใช้ละครในการสร้างการเรียนรู้และเสริมพลังให้แก่ชุมชนและสังคมในประเด็นต่างๆ อาทิ ประเด็นการดำนานุษย์ ประเด็นการยุติความรุนแรงในครอบครัว ประเด็นสิทธิเด็ก ฯลฯ โดยขยายพื้นที่ปฏิบัติการไปยังจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศ รวมทั้งใช้การอบรมปฏิบัติการทางการละครให้กับกลุ่มและองค์กรที่ทำงานด้านการพัฒนาเพื่อให้สามารถใช้เครื่องมือทางการละครในกระบวนการทำงานอีกด้วย นอกจากนี้ กลุ่มละครชุมชนก๊ับไฟยังทำงานในเชิงเครือข่ายร่วมกับองค์กรภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ในการขับเคลื่อนวาระทางสังคมประเด็นต่างๆ อีกด้วย (กลุ่มละครก๊ับไฟ, 2554)

ด้วยบทบาทและประสบการณ์ดังกล่าวของกลุ่มละครชุมชนก๊ับไฟ งานวิจัยนี้จึงเป็นการบันทึกบทบาทการทำงานที่ผ่านมาของกลุ่มละคร รวมทั้งองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นตลอดระยะเวลาการทำงานดังกล่าว ทั้งนี้ เพื่อที่จะเป็นประโยชน์สำหรับการพัฒนาบทบาทของศาสตร์การละครเพื่อใช้ในการเรียนรู้ การเสริมพลัง และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยการวิจัยนี้เป็นการวิจัย

เชิงคุณภาพที่ศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์ผู้ก่อตั้งกลุ่มละคร เจ้าหน้าที่อดีตเจ้าหน้าที่และอาสาสมัคร รวมทั้งบุคคลและองค์กรภายนอกที่เคยร่วมงานกับกลุ่มละคร จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อตอบคำถามของการวิจัย

พัฒนาการของกลุ่มละครชุมชนกับไฟ

กลุ่มละครชุมชนกับไฟ คือกลุ่มคนที่รวมตัวกันทำงานเพื่อสังคมผ่านกระบวนการละคร โดยมีเป้าหมายเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างมีส่วนร่วม ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัวยุทธ ชุมชน สาธารณชน จนถึงการใช้ขับเคลื่อนนโยบาย ซึ่งเมื่อพิจารณาการใช้กระบวนการละครในลักษณะนี้ ก็อาจทำให้กล่าวได้ว่ากลุ่มละครชุมชนกับไฟคือกลุ่ม “ละครประยุกต์” ดังที่ Nicholson (2005: 2-10) ระบุว่า ละครประยุกต์หมายถึงรูปแบบของกิจกรรมทางการละคร (dramatic activity) ที่ไม่ได้อยู่ในแนวทางของละครกระแสหลักหรือละครตามชนบ แต่เป็นละครที่มุ่งให้เกิดประโยชน์ต่อบุคคล ชุมชน และสังคม

กลุ่มละครชุมชนกับไฟก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 9 กันยายน 2539 ณ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยคุณอัมรินทร์ เปล่งธรรมิ์ เจ้าหน้าที่กลุ่มละครมะขามป้อม มูลนิธิสื่อชาวบ้าน ที่เดินทางมายังจังหวัดเชียงใหม่เพื่อทำโครงการทดลองสร้างกลุ่มละครท้องถิ่นกลุ่มใหม่ ๆ นอกเหนือจากกลุ่มละครที่กรุงเทพฯ ทั้งนี้เพื่อสร้างการกระบวนการทำงานที่ตอบสนองความต้องการตามบริบทของวัฒนธรรมและเรื่องราวที่เกิดขึ้นหรือปัญหาที่คนในชุมชนท้องถิ่นได้รับผลกระทบ ผู้ก่อตั้งเห็นว่าจังหวัดเชียงใหม่มีศักยภาพและความพร้อมที่น่าจะสามารถสร้างกลุ่มละครใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืนได้ ในช่วงเริ่มต้นจึงเป็นการรับสมัครเด็กและเยาวชนทั่วไปในเขตอำเภอเมืองที่สนใจการแสดงเข้าร่วมกิจกรรมโครงการ หลังจากการฝึกอบรมเป็นเวลา 1 เดือน ก็ได้เกิดอาสาสมัครคนรุ่นใหม่ที่สนใจเข้าร่วมงานละครเร่ จากนั้นจึงได้ก่อตั้งเป็นกลุ่มละครขึ้นมา โดยกลุ่มละครมีพัฒนาการ ดังนี้

ช่วงที่ 1 พ.ศ. 2539-2540 เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างอาสาสมัครและสร้างงานละครเร่ ณรงค์เพื่อยุติการค้าประเวณีเด็ก

ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2541 แสดงละครเร่ทั่วประเทศเพื่อสร้างความเข้าใจในรัฐธรรมนูญ การลดความรุนแรงในครอบครัว สิทธิหญิงชาย และสนับสนุนให้คณะทำงานได้เรียนรู้และมีประสบการณ์เกี่ยวกับผู้คน วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมตามกฎหมายต่าง ๆ ของประเทศไทย

ช่วงที่ 3 พ.ศ. 2541-2543 เปลี่ยนบทบาทคณะทำงานจากอาสาสมัครเด็กเยาวชนที่แสดงละครเร่มาเป็นเจ้าหน้าที่โครงการ ลดการทำงานละครเร่ลง และปรับเปลี่ยนมาเป็นการทำงานเชิงพัฒนาในชุมชนทั่วภาคเหนือที่มีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อการป้องกันการค้าประเวณีเด็ก โดยมีการฝึกอบรมเยาวชนในพื้นที่ให้เรียนรู้เรื่องละครและสนับสนุนให้

เยาวชนสื่อสารเรื่องราวของตนให้ผู้ใหญ่ได้รับทราบ อันนำไปสู่การสร้างความตระหนักเรื่อง การปกป้องคุ้มครองเด็ก

ช่วงที่ 4 พ.ศ. 2543-2549 ร่วมงานกับเครือข่ายการเมืองภาคประชาชนในภาคเหนือ สร้างแกนนำชุมชนและสร้างเครื่องมือการอบรมทักษะชีวิตที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการดำเนินชีวิต ส่งผลให้เกิดกลุ่มละครเยาวชนในชุมชนหลายกลุ่ม และเกิดเป็นเครือข่ายละครชุมชน มีการ จัดเทศกาลละครชุมชนและสื่อศิลปวัฒนธรรมเพื่อรณรงค์ป้องกันการดำเนินชีวิตในภาคเหนือ

ช่วงที่ 5 พ.ศ. 2550-2554 ร่วมงานกับเครือข่ายองค์กรด้านเด็กและเยาวชนผลักดัน ให้เกิดพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ได้สำเร็จในปี 2551 และร่วมสร้าง แนวทางระดับท้องถิ่นเพื่อป้องกันการค้ามนุษย์กับโรงเรียนในพื้นที่ทำงาน มีการเริ่มทำงานประเด็น ใหม่ ๆ เช่น วินัยเชิงบวก เด็กไร้รัฐไร้สัญชาติ การรู้เท่าทันสื่อ ส่งผลให้เกิดเครือข่ายใหม่ ๆ ขึ้น และได้พัฒนาเทศกาลละครให้เป็นเทศกาลละครและสื่อศิลปวัฒนธรรมภาคประชาชนภาคเหนือ มีการเริ่มเข้าไปเป็นวิทยากรสร้างการเรียนรู้เรื่องละครชุมชนและสื่อทางเลือกให้กับสถาบัน อุดมศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่

ช่วงที่ 6 พ.ศ. 2555-2556 ร่วมงานกับเครือข่ายองค์กรที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการเคลื่อน ย้ายเด็ก งานวินัยเชิงบวกเพื่อยุติความรุนแรงทั้งในระดับท้องถิ่นและในภูมิภาค งานเท่าทันสื่อ งานสื่อศิลปะกับผู้หญิง งานด้านเด็กไร้สัญชาติ ผู้หญิงและสันติภาพ และงานพื้นที่สร้างสรรค์

ช่วงที่ 7 พ.ศ. 2557-ปัจจุบัน การทำงาน มี 5 ประเด็น ได้แก่ เด็กเคลื่อนย้าย สิทธิสถานะ บุคคล วินัยเชิงบวก พื้นที่สร้างสรรค์ ความมั่นคงทางอาหาร มีการพัฒนาเครื่องมือการทำงาน ในลักษณะหลักสูตร พัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับละครชุมชนในบริบทประเทศไทย และขยาย พื้นที่การทำงานไปยังประเทศเพื่อนบ้านที่มีพรมแดนติดกับประเทศไทย ร่วมขับเคลื่อนเครือ ข่ายสิทธิเด็กแห่งประเทศไทย และริเริ่มการทำงานในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขงและประเทศในอาเซียน

บทบาทของกลุ่มละครชุมชนกับไฟในการใช้ละคร เพื่อการเรียนรู้และการเสริมพลัง ระหว่างปี 2539-2564

“กลุ่มละครกับไฟ” เกิดขึ้นจากความประสงค์ของผู้ก่อตั้งที่อยากจะใช้เครื่องมือทางการ ละครเพื่อนำเสนอประเด็นทางสังคม ด้วยประสบการณ์ทางด้านการทำละครกับกลุ่มมะขาม บ่อมนิธิสือชาวบ้าน มาอย่างยาวนาน ทำให้ผู้ก่อตั้งมองเห็นประเด็นการทำงานที่หลากหลาย และมองเห็นถึงศักยภาพของละครที่สามารถนำมาใช้เพื่อเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้และการ เปลี่ยนแปลง ประกอบกับความคิดที่ว่ากลุ่มละครไม่ควรจะมีเพียงเฉพาะในพื้นที่ศูนย์กลางอย่าง เช่นกรุงเทพมหานครเท่านั้น โดยก่อนหน้านี้ กลุ่มละครเพื่อการพัฒนาส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นการ ทำงานในพื้นที่ในเมืองเป็นหลัก และหากมีการตระเวนไปแสดงในพื้นที่อื่น ๆ มักจะมีแนวทาง

ในการนำเสนอในแบบความคิดและมุมมองของคนจากศูนย์กลาง ซึ่งไม่สอดคล้องกับความคิดและความต้องการของผู้ก่อตั้ง โดยแนวคิดนี้เองนำไปสู่การคัดเลือกสถานที่สำหรับการเริ่มตั้งกลุ่มละครของตนเองขึ้นมา ซึ่งก็คือจังหวัดเชียงใหม่

“เวลามะขามป้อมไปทัวร์ต่างจังหวัดอย่างที่เคยบอกว่ามันจะมีจริตของคนกรุงเทพฯ คนกรุงเทพฯพยายามแสดงเรื่องราวของคนต่างจังหวัดซึ่งมันไม่ใช่ เราคิดว่าเรามาที่เชียงใหม่เราก็อยากตั้งกลุ่มขึ้นมา ก็อยากให้คนในพื้นที่เป็นคนเล่าเรื่องของเขาเอง เราก็มีประเด็นที่ได้โอเคเดียวมาจากที่ฝรั่งมาดูและพูดตอนดูมะขามป้อมเล่นละคร เราก็เริ่มคิดตอนนั้นว่าละครมันก็ควรจะใช้ชุมชนได้จริง ๆ ตอนนั้นก็เลยคิดถึงคำว่า “ละครชุมชน” ขึ้นมา”

(อัมรินทร์ เปล่งรัตมี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 28 พฤศจิกายน 2565)

บทบาทในช่วงแรกของการทำงานของกลุ่มละครกับไฟ เริ่มต้นจากการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างคนและสร้างสรรค์งานละคร โดยเริ่มจากการเปิดรับอาสาสมัครเยาวชนเข้ามาเพื่อฝึกการแสดงและการทำละคร ซึ่งเยาวชนที่เข้ามาสมัครนั้นมีความหลากหลาย มีทั้งคนไทย กลุ่มชาติพันธุ์ แรงงานที่อพยพย้ายถิ่นมาอยู่ที่เชียงใหม่ นักศึกษาที่เพิ่งเรียนจบและมองหาประสบการณ์การทำงาน โดยการสร้างสรรค์ละครในช่วงแรก ๆ มีอิทธิพลมาจากความสนใจและประสบการณ์การทำงานทางด้านการละครของผู้ก่อตั้งที่มองเห็นถึงศักยภาพของการละครที่สามารถนำมาใช้เพื่อเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้หรือเปิดประเด็นการศึกษาและการพัฒนาของกลุ่มเป้าหมาย การทำละครในช่วงนี้จึงจะเน้นการทำละครเชิงประเด็นปัญหาต่าง ๆ เพื่อการรณรงค์ในท้องถิ่นภาคเหนือรวมทั้งนำเสนอประเด็นดังกล่าวต่อสังคมในวงกว้าง อาทิ ประเด็นการค้าประเวณีเด็ก ซึ่งประเด็นเหล่านี้เป็นประเด็นที่เกิดจากค่านิยม ความเชื่อ สภาพแวดล้อมรวมทั้งสภาพเศรษฐกิจในยุคนั้น โดยวิธีการที่จะช่วยแก้ไขปัญหเหล่านี้ได้ก็กลุ่มละครเล็งเห็นก็คือการทำการรณรงค์เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง ทั้งการเปลี่ยนทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ และเพื่อเสริมพลังให้แต่ละบุคคลมองเห็นถึงคุณค่าในตนเอง อาจกล่าวได้ว่าในช่วงนี้กลุ่มละครกับไฟมีบทบาทโดดเด่นในเรื่องของการนำละครมาใช้ในการทำงานกับชุมชนเป็นหลัก

ในระยะเวลาถัดมา กลุ่มละครเห็นว่าการทำงานประเด็นเด็กและเยาวชนนั้น กระบวนการทำงานจะต้องสัมพันธ์กับผู้ปกครองหรือผู้เลี้ยงดูเด็ก จึงมีการพัฒนาการทำงานในรูปแบบใหม่ คือการทำงานร่วมกับผู้ใหญ่เพิ่มขึ้นเพื่อครอบคลุมการพัฒนาเด็กในหลากหลายมิติ เพราะหากต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืน จำเป็นที่จะต้องมีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ เพราะพวกเขาคือผู้คนที่แวดล้อมรอบตัวเด็ก ทั้งพ่อแม่ ครู บุคลากรทางการศึกษา โรงเรียน และชุมชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่มีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น มีความรู้ ความเข้าใจ และ

เกิดเป็นพลังที่ถ่ายทอดถึงกันและกัน จึงเกิดเป็นการทำงานโดยนำกระบวนการทางการละครมาเสริมสร้างความเข้าใจ และสร้างความตระหนักรู้ให้กับคนในชุมชนเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง และเพื่อปกป้องคุ้มครองเด็ก

“การทำงานเชิงประเด็น กลายมาเป็นประเด็นหลัก ค้นพบแล้วว่าถ้าจะแก้ปัญหาสังคมหลายประเด็น เพราะว่าถ้าเด็กเติบโตมาจากครอบครัวหรือโรงเรียนที่มีคุณภาพ เด็กก็ไม่ต้องถูกกระทำ เด็กก็就不用กระทำความรุนแรงต่อสังคม สังคมก็ไม่เกิดขึ้น”

(อัมรินทร์ เพล้งรัมย์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 28 พฤศจิกายน 2565)

การทำงานในระยะนี้มีการเปลี่ยนบทบาทของสมาชิกโดยมีการเปลี่ยนจากสมาชิกอาสาสมัครเยาวชนที่แสดงละครเป็นเจ้าหน้าที่โครงการ และเริ่มทำงานในเชิงประเด็นอย่างลึกซึ้งมากขึ้น เริ่มมีการสรรหาพื้นที่หรือกลุ่มคนที่มีประเด็นหรือปัญหาที่น่าสนใจ และขยายขอบเขตงานมุ่งเข้าสู่พื้นที่ชุมชนต่าง ๆ โดยมีการส่งสมาชิกของกลุ่มเข้าไปฝังตัวทำงานเชิงประเด็นร่วมกับชุมชน โดยในการคัดเลือกพื้นที่การทำงาน เริ่มจากการศึกษาจากข้อมูลและสถิติของราชการ ข้อมูลเด็กและเยาวชนจากกระทรวงศึกษาธิการ และเข้าสำรวจพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อศึกษาและสำรวจประเด็นในแต่ละท้องถิ่น จากนั้นจึงมีการส่งเจ้าหน้าที่โครงการเข้าไปทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนนั้น ๆ โดยรูปแบบการทำงานนี้ไม่ได้เป็นการเล่นละครเหมือนอย่างในช่วงแรก แต่ปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำงานมาเป็นกระบวนการชุมชน กล่าวคือ มีทั้งกระบวนการอบรม และใช้กระบวนการทางการละครมาประยุกต์ใช้ในการทำงานกับบุคคล เพื่อให้ชุมชนสามารถสร้างสรรค์ละครของตนเองได้

“เราเอาโจทย์ความบันเทิงไปใช้ในการจัดการประเด็นที่มีอยู่หรือใช้ความบันเทิงในการไปเยียวยาหรือไปบำบัด ในขณะที่เดียวกันก็เกิดการแลกเปลี่ยนกัน”

(อัมรินทร์ เพล้งรัมย์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 16 กรกฎาคม 2565)

การส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปทำงานร่วมกับชุมชนทำให้เกิดกลุ่มละครขึ้นภายในชุมชนพื้นที่หลัก และด้วยจุดประสงค์ที่ต้องการให้แต่ละพื้นที่เกิดการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ในระยะแรกจึงเริ่มจากแลกเปลี่ยนกันระหว่างกลุ่ม ถัดมาจึงขยายเครือข่ายกลุ่มละครอื่น ๆ ในพื้นที่ใกล้เคียง มีการรวมตัวกันและจัดเป็นเทศกาลขึ้น คือ “เทศกาลละครและสื่อศิลปะวัฒนธรรมชุมชน” (ACT Fest: Art Culture Theatre Festival) เป็นโครงการที่เปิดกว้างทางการแสดง ที่แต่ละกลุ่มสามารถเลือกประเด็นอะไรก็ได้ในการแสดงตามความสนใจ โดยมองว่าในภาคประชาชนควรจะมีพื้นที่กลางให้กลุ่มเด็กและเยาวชน ศิลปิน หรือองค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ ได้มีพื้นที่แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ในแง่ของการละครก็ส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนวิธีการทำงานในรูปแบบ

ต่าง ๆ และมุมมองเรื่องการใช้งานสื่อศิลปะในการทำงานเพื่อสังคม เพื่อให้ทุกคนได้เห็นความสำคัญของศิลปะการละครที่จะนำไปสู่การพัฒนาเด็กและเยาวชน และสามารถสร้างสรรค์ผลงานเพื่อสื่อสารประเด็นที่เกิดขึ้นต่อไปได้

การสร้างกระบวนการชุมชนในลักษณะนี้ บทบาทหลักของเจ้าหน้าที่จึงเปรียบเสมือนครูในชุมชนที่มีการฝึกอบรมด้านการละครให้กับเด็กในชุมชนเพื่อให้เด็กได้สื่อสารถึงประเด็นและเรื่องราวในชุมชนของตนเอง เป็นการสร้างพื้นที่แห่งการเรียนรู้ที่ให้ผู้คนเข้ามาแลกเปลี่ยนร่วมกัน ผู้คนในชุมชนมีส่วนร่วมมากขึ้น ไม่ใช่เพียงแค่กลุ่มเจ้าหน้าที่ของโครงการเท่านั้น หลังจากได้ผ่านการฝึกอบรมให้กับชุมชนแล้วนั้น ได้มีการขยายรูปแบบของการละครเพื่อนำมาใช้ในการเคลื่อนไหวของเครือข่ายประเด็นต่าง ๆ มากขึ้น โดยมุ่งเน้นไปที่ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต ประเด็นการค้าประเวณีที่เกี่ยวข้องกับเด็ก หรือประเด็นที่ว่าด้วยเรื่องของวินัยเชิงบวก ซึ่งได้รับความร่วมมือจากขบวนการพันธมิตรภาคประชาชนที่หลากหลายกลุ่ม ทำให้กลุ่มละครกับไฟเป็นที่รู้จักในแง่ของกลุ่มละครที่ขับเคลื่อนประเด็นต่าง ๆ ทางสังคมมากขึ้น จึงมีการจัดทำโมเดลนำร่องสำหรับชุมชนขึ้นเพื่อทำการทดลองให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้จริง โดยมีการร่วมมือกับหน่วยงานในชุมชน และหน่วยงานอื่น ๆ มีการจัดทำความตกลงร่วมกัน (MOU) ขึ้นเพื่อสร้างเครือข่ายที่จะช่วยแก้ไขปัญหา และให้ความร่วมมือในการทำงานในประเด็นต่าง ๆ ได้ รับรู้สู่สังคมในวงกว้าง อาทิ การสร้างต้นแบบชุมชนที่อำเภอสนักำแพงซึ่งเป็นข้อตกลงร่วมกันระหว่างโรงเรียนและเทศบาล เป็นต้น บทบาทในช่วงยุคนี้ของกลุ่มละครกับไฟนี้จึงเป็นเสมือนผู้ผลักดันเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านนโยบายเพื่อการคุ้มครองเด็กและเยาวชน ดังที่ ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ นักพัฒนาอาวุโสได้กล่าวไว้ว่า

“เขาก็ถือเป็น NGO หนึ่งที่ใช้แนวละครชุมชนเป็นแนวทางขับเคลื่อนเพื่อการเปลี่ยนแปลง ก็ถือว่าเป็นเหมือนกับน้องนุ่งในแวดวง NGO ที่นี้ประเด็นของเขาก็คือประเด็นละครชุมชน คือการไปสร้างกระบวนการละครในชุมชนเพื่อรณรงค์ซึ่งส่วนใหญ่ มันก็จะมีตั้งแต่ “วินัยเชิงบวก” ที่เขาทำเยอะหน่อยนะเท่าที่ดู อีกอันหนึ่งก็คือ “พื้นที่นี้ดีจัง” เขาก็จะมาจัดในเมืองเลยส่วนใหญ่ก็จะจัดตรงสามกษัตริย์ แบบมีละครของพวกเด็ก ๆ น้อง ๆ เยาวชน มีชุมหลายอันที่น่ารัก ๆ มีมุมการอ่านมีมุมศิลปะ มุมอาหารดนตรี ละครอะไรอย่างนี้ เขาเป็นเหมือนกับตัวอเนกโน้ตในการสร้างพื้นที่ให้ผู้คนได้เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน มาสร้างกระบวนการออกแบบพื้นที่ให้เกิดเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้”

(ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 พฤศจิกายน 2565)

จะเห็นว่าในแต่ละช่วงที่ผ่านมา กลุ่มละครกับไฟมีการเปลี่ยนแปลงบทบาทและการทำงานที่แตกต่างกันออกไป ทั้งการใช้ละครเร่ในการทำงานร่วมกับชุมชนเพื่อสร้างเสริมพลังให้กับผู้คนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ การประยุกต์ใช้กระบวนการของการละครมาใช้ในการอบรมให้กับ

บุคคลในชุมชนและบุคลากรทางการศึกษา ตลอดจนการทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนต่าง ๆ เพื่อขยายขอบเขตการทำงานในเชิงประเด็นกับกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น

ผลลัพธ์

ละครเป็นสื่อสำคัญที่ช่วยสร้างความเปลี่ยนแปลงของบุคคลทั้งทางด้านการรับรู้ การเปลี่ยนแปลงความคิดหรือทัศนคติ ตลอดจนสามารถช่วยให้ผู้คนสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปสู่พฤติกรรมที่พึงประสงค์ได้ หากแต่ต้องอาศัยหลากหลายปัจจัยเพื่อช่วยให้วัตถุประสงค์ของผู้สร้างลุล่วงไปได้ “กลุ่มละครก๊ับไฟ” เป็นอีกหนึ่งกลุ่มละครที่ใช้ประโยชน์จากละครแนวชุมชนเพื่อสร้างกระบวนการขับเคลื่อนและสร้างการเปลี่ยนแปลงให้กับผู้คนมากมาย โดยเน้นกระบวนการการทำงานไปที่การเสริมสร้างพลัง (empower) ให้กับชุมชน ซึ่งจะมุ่งเน้นที่การให้ผู้คนในชุมชนมีบทบาทและได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้พวกเขาเกิดความรู้สึกมีคุณค่า และต่อยอดไปสู่จุดเปลี่ยนที่สำคัญ ซึ่งก็คือการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และปรับเปลี่ยนพฤติกรรม หากจะจำแนกเพื่อให้เห็นภาพกว้างของผลลัพธ์และผลกระทบของการนำละครมาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงได้อย่างชัดเจนของกลุ่มละครก๊ับไฟ ก็จะสามารถแบ่งผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นได้เป็น 3 ระดับหลัก ๆ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงระดับบุคคล การเปลี่ยนแปลงระดับชุมชน และการเปลี่ยนแปลงระดับนโยบาย การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นระดับบุคคลคือ “ตัวเด็กและเยาวชน” ซึ่งก็คือการนำละครมาประยุกต์ใช้ในการทำงานกับเด็กและเยาวชนเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ตัวเด็กโดยตรง โดยวิธีการก็คือการให้เด็กได้ฝึกการแสดงละคร ได้ลองเปลี่ยนบทบาทการแสดงเป็นตัวเอง หรือเป็นบุคคลอื่นที่กำลังประสบปัญหา กระบวนการนี้จะทำให้เด็กสามารถจำลองวิธีคิด และการเข้าใจความรู้สึกของตัวเองได้ฝึกและทดลองเพื่อหาวิธีการแก้ปัญหาในรูปแบบต่าง ๆ ภายใต้สถานการณ์สมมติที่เป็นพื้นที่ปลอดภัย เด็กจะสามารถค้นพบตัวเองผ่านกระบวนการของการละคร เกิดการสร้างคุณค่าและมองเห็นคุณค่าในตนเอง เพิ่มพูนความมั่นใจที่จะเลือกและตัดสินใจในการทำสิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยตนเองมากขึ้น อีกทั้งละครยังมีการสอดแทรกประเด็นการเรียนรู้ต่าง ๆ ไว้ ทำให้เด็กสามารถที่จะวิเคราะห์และถอดรหัสเพื่อเรียนรู้ประเด็นเหล่านี้ได้ง่ายกว่าการใช้วิธีการอื่น ๆ ดังที่อดีตอาสาสมัครที่ปัจจุบันเป็นเจ้าหน้าที่โครงการได้กล่าวไว้ว่า

“เด็กบางคนเนี่ย ช่วงยุคแรก ๆ ที่เราไปให้ทักษะชีวิตแล้วเด็กอยู่ในช่วงที่เส้นบาง ๆ ว่าเมื่อไหร่จะเข้าสู่การค้าประเวณีหรือไม่ค้า แล้วเด็กก้าวข้ามตรงนั้นแล้วมาอยู่ในอีกจุดหนึ่งที่เขาไม่ได้เข้าสู่การค้าประเวณี เรารู้สึกดีใจมาก”

(หมี่เบอ แลเชียว เจ้าหน้าที่กลุ่มละคร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 16 กรกฎาคม 2565)

“เด็กหรือเยาวชนที่เริ่มกิจกรรมกับเรา เราจะปรับเปลี่ยนเรื่องของเขาจะเป็นคนที่กล้า คิด กล้าแสดงออก คือละครทั่วไปก็ทำให้เขาเป็นอยู่แล้ว คือกล้าคิดกล้าแสดงออก มีความมั่นใจ แล้วก็มีการทำงานเป็นทีม แล้วก็ที่สำคัญคือประเด็นที่เขาได้เรียนรู้เนี่ย มัน เป็นประเด็นที่เขาสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้”

(อัมรินทร์ เปล่งรศมี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 16 กรกฎาคม 2565)

การเปลี่ยนแปลงในลำดับถัดมาคือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นระดับชุมชน ซึ่งก็คือ “ครอบครัวหรือผู้คนรอบตัวเด็ก ชุมชน รวมทั้งบุคลากรทางการศึกษา” โดยการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมีทั้งการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและมุมมองต่อวิธีการเลี้ยงดู รวมทั้งวิธีการปฏิบัติอย่างเหมาะสมต่อเด็ก ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในระดับนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง ด้วยการละครใช้ละคร ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระดับแรกนั้นเป็นเพียงเครื่องมือที่จะช่วยเปิดประเด็นให้ผู้คนเกิดการรับรู้ และตระหนักถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ในกระบวนการถัดไปจึงต้องมีการนำเอา กระบวนการอื่น ๆ เพื่อมาช่วยรองรับให้การพัฒนาบุคคลให้ดำเนินการไปอย่างรอบด้านและครอบคลุม ซึ่งกระบวนการที่ว่านี้ที่กลุ่มละครกับไฟนำมาใช้ก็คือการนำกระบวนการทางการละคร มาเพื่อประยุกต์ใช้เพื่อการอบรม (workshop) ดังที่อดีตเจ้าหน้าที่ของกลุ่มละครได้กล่าวไว้ว่า

“ละครค่อย ๆ แฉมความรู้สึก ค่อย ๆ เปิดตามองว่าคืออะไร แล้วพอเขาข้างหรือเข้าใจ บ้างแล้วเขาอยากรู้ต่อ เขาอยากจะทำเปลี่ยนแปลงบ้างเขาจะต้องทำยังไง ละครไม่ใช่ยา เม็ดเดียวที่จะแก้ปัญหาก็ได้แต่ละครเป็นเหมือนกุญแจ เป็นตัวเปิด และมันก็จะต้องมี กระบวนการอื่นตามมา ก็จะมีหลักสูตรการฝึกอบรมที่หลัง”

(ศศิธร คำฤทธิ์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 พฤศจิกายน 2565)

เนื่องด้วยสภาพแวดล้อมหรือผู้คนที่อยู่รอบตัวเด็กล้วนมีอิทธิพลต่อการเจริญเติบโตทั้ง ทางด้านร่างกาย จิตใจ การรับรู้และระบบวิธีการคิดของเด็กมากที่สุด กล่าวคือ ถึงแม้ว่าเด็กจะ เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิด หรือพฤติกรรมได้แล้ว แต่หากเด็กยังต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อม ในรูปแบบเดิม อาจจะเป็นสิ่งกระตุ้นที่ทำให้เกิดเหตุการณ์หรือพฤติกรรมอย่างเดิมเกิดขึ้นซ้ำ ได้อีก การเปลี่ยนเปลี่ยนนั้นก็ยังไม่ยั่งยืน ฉะนั้น สิ่งที่กลุ่มละครกับไฟพยายามที่จะสร้างความ เปลี่ยนแปลงในมิตินี้ คือการให้ความสำคัญกับผู้คนแวดล้อม เป็นการทำงานกับเด็กอย่างใกล้ชิด ควบคู่ไปกับการพัฒนาชุมชน ประกอบกับการมีการจัดอบรมให้กับผู้คนในชุมชน พ่อแม่ ผู้ดูแล และบุคลากรทางการศึกษา เพื่อให้ความรู้ ความเข้าใจ ให้ชุมชนเกิดการตระหนัก และปรับเปลี่ยนทัศนคติได้ อีกทั้งยังเกิดความเป็นหนึ่งเดียวกันของชุมชน ซึ่งบรรยากาศของสังคมที่ ได้ผ่านกระบวนการละครมาแล้วนั้นจะมีความสามัคคี และมีความเป็นกลุ่มเป็นก้อนมากขึ้น ดังเช่นที่อดีตเจ้าหน้าที่กลุ่มละครและครูในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ได้ร่วมงานกับกลุ่มละครได้กล่าวไว้

“คนก็เอากิจกรรมของพวกเราไปใช้เป็นแรงบันดาลใจ หลาย ๆ องค์การได้มาเห็นประเด็นนี้ในเรื่องวินัยเชิงบวก โรงเรียนหลาย ๆ โรงเรียนก็หันมาออกแบบหลักสูตรออกแบบการจัดการโรงเรียนใหม่ซึ่งสร้างความเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ที่ พอทำงานอยู่ช่วงหนึ่งแล้วหลักสูตรออกมาเรียบร้อยแล้วก็หลักสูตรภาษาไทยเราก็อบรมทั้งครูและเด็กในหลักสูตรเดียวกัน”

(ศศิธร คำฤทธิ์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 พฤศจิกายน 2565)

“จำนวนผู้ปกครองที่มาเข้าอบรมกับร่วมกับคุณครูมีการเปลี่ยนแปลง ประเมินคร่าว ๆ ถ้าให้ 80 เปอร์เซ็นต์นะ เพราะว่ามันเป็นอะไรที่ผู้ปกครองเขาเล่าต่อกันได้ว่าเป็นอบรมมาเป็นอย่างนี้ แล้วก็อบรมครั้งหนึ่งคือได้ครั้งละ 20 คนเองเพราะว่ามันเป็นการปฏิบัติด้วยทีละเยอะกว่านี้ไม่ได้ ครูนี้ใช้ได้ยาว ๆ ใช้ตลอดจนวันนี้ก็ยังได้ใช้อยู่เหมือนเราได้สัมผัสการพูดกันการสื่อสารด้วยด้วยนะ ผู้ปกครองมาปรึกษาเราก็ก็นำได้”

(สาลินี ไชโพธิ์, ครูประจำศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก, การสื่อสารส่วนบุคคล,

16 กรกฎาคม 2565)

ด้วยการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสองระดับที่กล่าวมาข้างต้น ให้กล่าวได้ว่า หากมีการส่งเสริมและให้เกิดความร่วมมือจากหลาย ๆ หน่วยงาน มีการปฏิบัติซ้ำ และมีการติดตามผลอย่างต่อเนื่อง จะสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนได้ เพราะว่าเป็นการเปลี่ยนที่ระดับรากฐานของบุคคลและของชุมชน เนื่องจากระบบของความเป็นกลุ่มและชุมชนนั้นเป็นระบบที่ใหญ่และมีความสำคัญสำหรับมนุษย์มาก และชีวิตของมนุษย์ล้วนมีความสัมพันธ์กับชุมชนและสังคม ซึ่งทั้งชุมชนและสังคมเป็นระบบที่ค่อนข้างแข็งแกร่งและส่งผลกระทบต่อความคิดและพฤติกรรมของคนมากที่สุด ดังนั้นแล้ว หากสามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงและความยั่งยืนที่ระบบนี้ได้ ก็จะสามารถช่วยลดโอกาสในการเกิดปัญหาอื่น ๆ ที่อาจตามมาในอนาคต

การเปลี่ยนแปลงในระดับสุดท้ายที่ส่งผลกระทบอย่างกว้าง คือการเปลี่ยนแปลงระดับนโยบาย ผ่านการสร้างเครือข่ายความร่วมมือจากองค์กรและหน่วยงานทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ ในขั้นตอนนี้กลุ่มละครกับไฟได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่น ๆ เพื่อสร้างสรรค์กระบวนการละครและนำมาใช้ในการรณรงค์ประเด็นต่าง ๆ และขับเคลื่อนเรื่องกฎหมาย เช่น ประเด็นรณรงค์เรื่องด้านมนุษย์และด้านประเวณี ประเด็นเรื่องความรุนแรงในครอบครัว ประเด็นเรื่องเด็กกลุ่มไร้สัญชาติ หรือประเด็นวินัยเชิงบวก และมีการต่อยอดมาถึงการทำข้อตกลงร่วมกัน (MOU) กับหน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งมีการขับเคลื่อนเชิงนโยบาย อาทิ พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ และกฎหมายยุติการลงโทษเด็กมาตรา 1567 (2) ที่มีการขับเคลื่อนอยู่ในปัจจุบัน เป็นต้น

“คือไม่ใช่แค่ให้เล่นละครแล้วก็จะสามารถหยุดยังได้ มันก็ไม่ใช่นะ มันต้องมีการทำงานร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่นในการที่เขาได้มาช่วยเสริมอาชีพ.... สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มันต้องไปด้วยกัน เราทำอย่างนี้มาเป็นเวลาหลายปี จนกระทั่งหมู่บ้านที่เคยส่งลูกขาย ไม่มีส่งแล้ว จนกระทั่งแทบเป็น Zero หรือแทบเป็นศูนย์เลย ก็ถือว่าในการที่เราทำ ใช้ละครในการทำงานกับชุมชนเนี่ย สำเร็จครับ”

(อัมรินทร์ เพล่งรัตมี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 16 กรกฎาคม 2565)

“มันเกิดการเปลี่ยนแปลงแต่ไม่ได้เปลี่ยนไปเลย เปลี่ยนแปลงในช่วงขณะที่ดู พอเห็นบูบรู้สึกแบบมันเอ๊ะ มันมีสองเอ๊ะขึ้นมา แต่มันไม่อ้อ มันเอ๊ะอย่างเดียว แล้วยังดังต่อ คือมันต้องมีวัดขึ้นอีกสักเข็มหนึ่งเข้าไปมันจะกลายเป็น “เอ๊ะ อ้อ อืม” หายสุดของละครที่พ้ออดพากันออกไป พ้ออดก็จะบอกว่าถ้าคุณมีปัญหาให้คุณติดต่อที่เบอร์นี้หรือติดต่อที่หน่วยงานนี้ แล้วไงต่อ คำถามของคนดูเขาก็ไม่กล้าที่จะเข้าไปคุย มันก็อาจจะต้องมีหน่วยงานที่รองรับเนี่ยเข้าไปต่อจากนี้ขึ้นไป มันถึงจะแบบครบ process ที่แบบว่ามันเกิดการเปลี่ยนแปลงจริง ๆ”

(ยิ่งพงษ์ มั่นทรัพย์ อดิโตอาสาสมัคร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 28 พฤศจิกายน 2565)

นอกจากการเปลี่ยนแปลงทั้ง 3 ระดับที่กล่าวมาข้างต้นแล้วนั้น ยังมีผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงอีกส่วนหนึ่งที่สำคัญก็คือ “การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับกลุ่มละคร หรือผู้สร้างสรรค์งาน” เนื่องจากสมาชิกของกลุ่มละครกับไฟส่วนใหญ่มาจากการรับสมัครอาสาสมัครเยาวชนในท้องถิ่นเพื่อเข้ามาหาประสบการณ์การทำงาน หรือเป็นประสบการณ์ชีวิตที่ได้เรียนรู้และทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น หรือบ้างก็มีความฝันที่อยากจะแสดงละครเวทีไปตามชุมชนต่าง ๆ อาสาสมัครทุกคนจึงได้มีโอกาสนในการเรียนรู้ถึงประเด็นปัญหาต่าง ๆ มีการฝึกฝนทักษะการละคร และได้ลงมือปฏิบัติงานในพื้นที่การทำงานจริง อีกทั้งยังได้คลุกคลีกับประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งส่งผลต่อมุมมองและการเปลี่ยนแปลงความคิดของผู้สร้างสร้งงานเองด้วย

“ในมุมมองของทีมงานนักแสดงด้วยกันจากเด็กที่เป็นเด็กข้างถนน เราเกิดการเปลี่ยนแปลงเด็กก็เปลี่ยนแปลงไปเยอะ การที่เขามี self confidence การที่เราเขาารู้สึกว่าเขามีคุณค่า เขาไม่ใช่แค่เด็กเร่ร่อนบ้าน ๆ ทัวไป เขาก็จะแสวงหาโอกาส แต่ก็ต้องเข้าใจว่าเวลาเราอยู่ในสิ่งแวดล้อมเดิม ๆ จิตมักจะดึงดึงเราลงไปข้างล่างเนี่ยมันก็เป็นเรื่องที่ยากที่เด็กจะหลุดออกมาจากตรงนั้น แต่ที่เชื่อว่าทุกคนที่เข้ามาทำงานด้วยกันมีความรัก มีความเห็นถึงศักยภาพตัวเอง และการที่ว่าละครมันเป็นการทำงานแบบ teamwork เพราะฉะนั้น มันจะต้องเกื้อกูลกัน”

(มณฑาทิพย์ สุขโสภา อดิโตอาสาสมัคร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 18 กรกฎาคม 2565)

“ที่สำเร็จคือมัน “เปลี่ยนแปลงคน” คือก่อนที่จะเราจะเปลี่ยนแปลงใครมันเปลี่ยนแปลงที่ตัวเองเราเองก่อน คือก่อนที่จะเราจะเล่นหนึ่งเรื่อง หนึ่งบทบาท หนึ่งให้คนดูเห็นหน้าหรือรู้เรื่อง คือถ้าเราไม่อินกับเรื่องนี้หรือเราไม่ได้ศึกษาหรือเราเหมือนจำคำพูดเขามาแล้วมาพูดต่อแบบนี้ กระบวนการนี้ของฟ็อดคือทำให้เราตกตะกอนความคิดแล้วอินกับมัน”
(ยังพงษ์ มั่นทรัพย์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 28 พฤศจิกายน 2565)

บทบาทของผู้สร้างสรรค์งานมีส่วนสำคัญและมีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อผลงานการแสดงที่เกิดขึ้น เพราะในการแสดงหนึ่งเรื่อง นักแสดงหรือผู้สร้างสรรค์ต้องกลั่นกรองแนวคิดประเด็นปัญหา รวมถึงวิธีการหรือแนวทางการปฏิบัติที่จะใช้เพื่อสื่อสาร หรือเป็นตัวจุดประกายให้ชุมชนตระหนักถึงและมุ่งไปสู่การหาวิธีการแก้ปัญหา ด้วยวิธีการเหล่านี้ จะจริงเปรียบเทียบเป็นกระจกที่สะท้อนกลับมาถึงผู้สร้างสรรค์ ในขณะที่อาสาสมัครเหล่านี้สร้างสรรค์งานเพื่อเปลี่ยนแปลงผู้อื่น พวกเขา ก็เกิดการเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กัน

“ที่ผมได้จากกับไฟคือ ผมได้สองอย่างเรื่องของวิธิตดกับวิธีการครับ จนปัจจุบันคือมันกลายเป็นแบบว่ามันอยู่ในตัวเองไปแล้ว เวลาเราสื่อสารเราจะสื่อสารแบบภาษาวิธิตดแบบของการพัฒนาวิธิตด ไม่ได้ใส่อะไรเดียว มีกระบวนการจะแลกเปลี่ยนคิดวิเคราะห์อะไรประมาณนี้ครับ”

(ยังพงษ์ มั่นทรัพย์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 28 พฤศจิกายน 2565)

“กับไฟเป็นเหมือนมหาวิทยาลัยของหมี่ เพราะหมี่ไม่ได้เรียนในมหาลัยตั้งแต่แรกเนาะ แต่มาเรียนมาอยู่กับไฟเหมือนเป็นโรงเรียนแห่งแรก แล้วก็ได้เรียนรู้ หนึ่งก็คือเรื่องประเด็นต่าง ๆ ประเด็นปัญหา มองสังคมที่ไม่ใช่อยู่ในมุมของเราอย่างเดียว คนอื่นเขาบอกว่าเป็นเด็กที่มีปัญหาเพราะเราไม่มีสัญชาติไทยตั้งแต่แรก แล้วก็เป็นคนที่ถูกมองว่าเป็นกลุ่มที่แบบมาแย่งงานคนอื่นมาแย่งพื้นที่ทำมาหากินอะไร มันก็ทำให้เราเรียนรู้เรื่องของประเด็นปัญหาซึ่งประเด็นปัญหานั้นไม่ใช่ของเรามันเป็นของของหลาย ๆ คน อันที่สองคือเรื่องของทักษะทักษะการพูด ทักษะการทำงาน การเป็นผู้นำ แล้วก็มาเริ่มของเรื่องกระบวนการการทำงาน มันน่าจะมาจากการหล่อหลอมของไม่ใช่แค่กับไฟ แต่ว่าการทำงานเครือข่ายการทำงานในชุมชนด้วย มันก็เหมือนกับแบบว่ากับไฟ ชุมชน พี่ ๆ เหมือนเป็นอาจารย์ให้กับหมี่”

(หมี่เบอ แลเชียว, การสื่อสารส่วนบุคคล, 16 กรกฎาคม 2565)

ในกระบวนการทำงานเชิงพัฒนา เสริมสร้างพลังและการสร้างความเปลี่ยนแปลง สิ่งสำคัญหรือหัวใจหลักคือ มุมมองและทัศนคติของผู้สร้างสรรค์งาน และเห็นถึงคุณค่าในสิ่งที่ตนเองทำ มีความเชื่อว่าตนจะสามารถเปลี่ยนแปลงและเสริมพลังดี ๆ ให้กับผู้คนได้ เมื่อผู้สร้างสรรค์งานมีทัศนคติและวิธีคิดเหล่านี้ก็จะส่งต่อเป็นพลังให้กับผู้อื่นด้วย ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่างานผลงานของกลุ่มละครกับไฟไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อกลุ่มเป้าหมายในหลากหลายกลุ่มในสังคม แต่ยังสะท้อนกลับมาถึงการพัฒนาของกลุ่มผู้สร้างสรรค์ เพราะการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าผู้สร้างสรรค์งานนั้นไม่เกิดการเรียนรู้

ตลอดระยะเวลาการทำงานด้านการละครที่ผ่านมาของกลุ่มละครกับไฟ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการละครในแต่ละช่วงส่งผลซึ่งกันและกันเป็นลำดับ เริ่มตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงระดับเล็กสุดดังเช่นการเปลี่ยนแปลงในระดับตัวบุคคล สู่การเปลี่ยนแปลงระดับชุมชน และการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบอย่างกว้างขวางคือการผลักดันการเปลี่ยนแปลงนโยบายต่าง ๆ อีกทั้งชุมชนมีการพัฒนามากขึ้น ผู้คนหันมาตระหนักถึงปัญหามากขึ้น ซึ่งนำมาสู่การแก้ไขที่ทำให้ปัญหาในชุมชนลดน้อยลง ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเรื่องการค้าประเวณี ปัญหาการด่ามนุษย์ โดยกลุ่มละครกับไฟมักจะให้ความสำคัญกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในเชิงบวก ถึงแม้ว่าการแก้ไขจะเป็นภาพกว้าง แต่เราสามารถมองเห็นผลลัพธ์และสามารถประเมินผลในเชิงลึกได้เช่นกัน อีกทั้งกลุ่มยังให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างพลังและความเชื่อในการเปลี่ยนแปลงให้กับบุคคลในชุมชนนั้น ๆ โดยเชื่อว่าการแก้ไขปัญหาควรเริ่มต้นจากการค้นพบตนเอง และเริ่มแก้ไขที่ทัศนคติของบุคคลก่อน เมื่อบุคคลสามารถมองเห็นคุณค่าของตนเองได้แล้ว ก็จะสามารสร้างคุณค่าให้กับตนเองได้ เกิดความมั่นใจและเกิดความกล้าที่จะเปลี่ยนแปลงตนเอง ชุมชน และสังคมมากขึ้น

สังเคราะห์องค์ความรู้

“กลุ่มละครกับไฟ” คือกลุ่มคนที่ทำงานด้านการละครเพื่อการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงในประเด็นต่าง ๆ ทางสังคมมาเป็นระยะเวลายาวนาน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 จนถึงปัจจุบัน เป็นกลุ่มที่สร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับผู้คนในชุมชนมากมายและหลากหลายช่วงวัย ตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยผู้ใหญ่ โดยไม่เพียงแต่ใช้ละครเป็นเครื่องมือในการสื่อสารเพื่อนำพาผู้คนไปสู่การตระหนักรู้ในประเด็นปัญหาใดปัญหาหนึ่ง หรือสร้างการเปลี่ยนแปลงให้กับผู้คน แต่ยังมองเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาในหลากหลายมิติและการแก้ปัญหาในระดับที่กว้างขึ้น

ความหมายของคำว่าละครจากมุมมองการทำงานของกลุ่มละครกับไฟคือ สื่อ หรือ เครื่องมือสื่อสารชนิดหนึ่งที่ใช้สำหรับสื่อสารจากผู้คนในชุมชน รวมทั้งชุมชนเองที่มีความ

ต้องการอยากจะถ่ายทอดเรื่องราวหรือประเด็นใดประเด็นหนึ่งของพวกเขาให้สังคมหรือกลุ่มคนอื่น ๆ ได้รับรู้ เพื่อนำไปสู่การตระหนักรู้ และเกิดการเปลี่ยนแปลง โดยมุ่งหวังผลลัพธ์คือการลดช่องว่างระหว่างบุคคล ให้คนในพื้นที่ที่มีปากมีเสียงมากขึ้น สามารถออกความคิดเห็น และสามารถสื่อสารความต้องการของตนเองให้กับผู้อื่นและสังคมได้รับรู้ได้ ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น ลดการถูกเอารัดเอาเปรียบและการแสวงหาผลประโยชน์จากผู้อื่น

ด้วยรูปแบบของกระบวนการและลักษณะการทำงานที่มีการดำเนินการมาเป็นระยะเวลา ยาวนานกว่าสองทศวรรษ การจำแนกรูปแบบการละครออกมาเป็นแต่ละช่วงจะทำให้มองเห็นถึง การค่อย ๆ เติบโตทางแนวความคิดและมุมมองที่มีต่อปัญหาที่แตกต่างกันออกไป รวมทั้งการ เลือกกลุ่มเป้าหมายในการทำงานที่เปลี่ยนไปก็สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของกลุ่มที่มีมุมมองในเรื่องการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม และถึงแม้ว่าจะมีการปรับรูปแบบการทำงานที่ แตกต่างออกไป แต่กลุ่มละครก็ยังคงไว้ซึ่งใจความหลักภายใต้กระบวนการของการนำละคร และกระบวนการทางการละครมาใช้ในเพื่อฝึกฝนคนในชุมชน ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ และช่วยปรับ เปลี่ยนทัศนคติให้เขามีทักษะในการใช้เครื่องมือในการรณรงค์ รวมทั้งเปิดประเด็นการเรียนรู้ ประเด็นใดประเด็นหนึ่ง อีกทั้งยังคงคำนึงถึงผลลัพธ์และกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับกลุ่ม เป้าหมายเป็นหลัก เพื่อให้ตอบสนองกับความต้องการต่อบริบทของชุมชนเพื่อนำไปสู่การให้ คนดูละครได้ถูกคิด

อย่างไรก็ดี การทำงานร่วมกับชุมชนมีปัจจัยอื่น ๆ ที่ต้องคำนึงถึง ไม่ว่าจะเป็นสภาพ แวดล้อมสังคมในเวลานั้น หรือสภาพปัจจัยอื่น ๆ ที่ส่งผล เช่น งบประมาณและหน่วยงานที่ สนับสนุน หรือแม้กระทั่งความร่วมมือของผู้คนในชุมชนเอง แต่กลุ่มยังคงสามารถทำงานด้าน การพัฒนาการเรียนรู้และการเสริมพลังให้กับผู้คนได้เป็นอย่างดี เพราะหากมองในด้านของ การเปลี่ยนแปลงหรือความสำเร็จที่เกิดจากตัวกลุ่มเป้าหมาย กลุ่มละครก็พบว่าประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก ซึ่งปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จนั้น คือความมุ่งมั่น ความเชื่อมั่น ที่จะสามารถเสริมพลังและสร้างพลังให้กับตนเองและผู้อื่นได้ ความเสมอต้นเสมอปลาย และ การทำงานเป็นกลุ่ม ทั้งการทำงานภายในองค์กรและการทำงานร่วมกับหน่วยงานภายนอกอื่น ๆ อีกทั้งการสร้างเครือข่ายการทำงานที่จะช่วยกันขับเคลื่อนไปข้างหน้า ซึ่งในปัจจุบันกลุ่มยังคง ดำเนินโครงการเรื่องวินัยเชิงบวก ประเด็นเรื่องเด็กเคลื่อนย้าย และยังคงดำเนินการทำละครใน ชุมชนอยู่ เพื่อสานต่อเป้าหมายที่ต้องการจะสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับสังคมผ่านเครื่องมือ ทางการละครที่สามารถสร้างสมรรถนะให้กับมนุษย์ได้เป็นอย่างดี

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะพบว่าตลอดระยะเวลากว่า 25 ปีที่ผ่านมาของกลุ่มละครกับไฟ หัวใจในการทำงานหลักที่สำคัญของกลุ่ม คือ “การสร้างเครื่องมือและสร้างความมั่นใจให้กับ บุคคลต่าง ๆ” คือการสร้างให้บุคคลสามารถที่จะสื่อสาร และถ่ายทอดความคิดของตนเอง

และสร้างความมั่นใจที่จะยึดมั่นในความคิดของตนเอง และเชื่อว่าตนเองมีคุณค่าและมีสิทธิ์ที่จะเลือกกระทำหรือไม่กระทำการสิ่งใด เพราะเมื่อบุคคลมีเครื่องมือที่จะสามารถดูแลตนเองได้แล้ว จะเป็นพื้นฐานในการต่อยอดเพื่อไปสู่การพัฒนาในด้านอื่น ๆ อีกมากมายในอนาคต

สรุป

งานวิจัยเรื่อง “บทบาท ผลกระทบ และบทเรียนของกลุ่มละครชุมชนกับไฟ จังหวัดเชียงใหม่ ในการใช้ละครเพื่อการเรียนรู้และการเสริมพลัง ระหว่างปี 2539-2564” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของและผลลัพธ์ของกลุ่มละคร ตลอดจนสังเคราะห์องค์ความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติของกลุ่มละครชุมชนกับไฟ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผ่านการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์เชิงลึกของผู้ก่อตั้งกลุ่มละคร เจ้าหน้าที่ อาสาสมัคร และอดีตอาสาสมัครของกลุ่ม

ผลการวิจัยพบว่า “กลุ่มละครชุมชนกับไฟ” เป็นกลุ่มละครที่ใช้ประโยชน์จากละครแนวชุมชนเพื่อสร้างกระบวนการการขับเคลื่อนและสร้างการเปลี่ยนแปลงให้กับผู้คนมากมาย โดยเน้นกระบวนการการทำงานไปที่การเสริมสร้างพลังให้กับชุมชน ซึ่งจะมุ่งเน้นที่การให้ผู้คนในชุมชนมีบทบาทและได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้พวกเขาเกิดความรู้สึกมีคุณค่า และต่อยอดไปสู่จุดเปลี่ยนที่สำคัญ ซึ่งก็คือการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมใน 3 ระดับ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงระดับบุคคล การเปลี่ยนแปลงระดับชุมชน และการเปลี่ยนแปลงระดับนโยบาย

ด้วยรูปแบบของกระบวนการและลักษณะการทำงานที่มีการดำเนินการมาเป็นระยะเวลายาวนานกว่าสองทศวรรษ การจำแนกรูปแบบการละครออกมาเป็นแต่ละช่วงจะทำให้มองเห็นถึงการค่อย ๆ เติบโตทางแนวความคิด และมุมมองที่มีต่อปัญหาที่แตกต่างกันออกไป รวมทั้งการเลือกกลุ่มเป้าหมายในการทำงานที่เปลี่ยนไปก็สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของกลุ่มที่มีมุมมองในเรื่องการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม และสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับ

เมื่อพิจารณาบทบาทของ “กลุ่มละครชุมชนกับไฟ” ผ่านแนวคิดเรื่องละครประยุกต์ (applied theatre) ซึ่งหมายถึงละครที่เป็น “กระบวนการศึกษาเรียนรู้” (pedagogical process) ที่เชื้อเชิญผู้เรียนรู้ให้เข้ามาเกี่ยวพันอยู่ในกระบวนการนั้นๆ (participants are invited to engage) ผ่านรูปแบบของกิจกรรมทางการละคร (dramatic activity) ที่ไม่ได้อยู่ในแนวทางของละครกระแสหลักหรือละครตามชนบ แต่เป็นละครที่มุ่งให้เกิดประโยชน์ต่อบุคคล ชุมชน และสังคม (Nicholson, 2005: 2-10) ก็อาจกล่าวได้ว่ากลุ่มละครชุมชนกับไฟเป็นกลุ่มละครที่ใช้แนวทางของละครประยุกต์ในการก่อให้เกิดการเรียนรู้ดังผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น

เอกสารอ้างอิง

Nicholson, H. (2005). Applied Drama the gift of theatre. New York: Palgrave Macmillan.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

กลุ่มละครก๊อปปี้ไฟ. (2554). ละครชุมชนก๊อปปี้ไฟ. <http://gabfai.com/index.html>